

DE LECTUUR VAN HET GEHEIM

U ziet hier Walter Scott, één der rechtsgeleerden van Schotland.

Maar wie kent hem als doctor in de rechten, als vrede-rechter; wie weet, dat hij een betrekking heeft bekleed bij 't gerechtshof in Edinburg?

U ziet hier Walter Scott, den man, die nooit zijn tegenwoordigheid van geest verloor en die altijd vroolijk gestemd was. Maar wie kent hem als mensch? Wie weet, dat hij zijn goed humeur behield, toen hij, door zijn deelgenootschap in een boekhandel, die over den kop ging, een schuld van een millioen gulden te betalen had? Dat hij toen getracht heeft door pennewerk aan zijn verplichtingen te voldoen?

Als men hem kent, of als men weleens van hem gehoord heeft, dan denkt men toch altijd aan hem als romanschrijver.

De Schotten behooren tot verschillende stammen: clans. Elke clan heeft zijn eigen kleur. De Scott-clan heeft rood tot hoofdkleur. Daarom zijn Scotts werken in schotschroonden band uitgegeven: op rooden ondergrond schuin-geruite blauwe, gele, groene strooken en strepen.

Maar zóó kon men pas de boeken doen verschijnen, toen men wist, door wien ze geschreven waren.

Want Walter Scott was jaren de groote onbekende, die zijn werk naamloos in het licht gaf. Hij wordt genoemd de vader van den historischen roman. En behoort daarom tot de letterkundige strooming, die men de romantiek heeft genoemd. Bij de romantiek komen twee factoren in aanmerking: gevoel en verbeelding. En deze laatste vooral bij den roman en de romance. Zij geven de lectuur van het geheim.

Schotland is wel in 't bijzonder een terrein, waarop ze kunnen ontstaan. Schotland heeft zijn woeste bergketens. Grillig zijn de rotsvormen; spookachtig de krochten. Achter die rotsbanken schijnt het gevaar te loeren! Wie durft zich wagen in die natuurgrotten?

En naast Schotland golft de zee. De Noordzee. De romantiek-zee. Klippen dreigen niet; ze verrassen de arme schepelingen, die onbekend zijn op het water.

Southey schreef zijn romance over Ona's rots. Op die rots was een klok, verbonden aan een drijvende boei. De sterke wind wiegde de klok en haar geluid waarschuwde de schepelingen. Toen booze lieden de verbinding vernielden, vergingen de schepen na de stooten op de rots. En de doodsklok luidde vlak bij de graven in de golven. Op de Noordzee is het avontuur te beleven. Wie haar vergelijkt b.v. met de Ionische Zee — kijk den atlas er maar op na — ziet het verschil. Op de Noordzee is de zeeman eenzaam. Alleen met het gevaar. Ze lijkt onbegrensd. De gevaren zijn onder de golven verborgen. Op de Ionische zee ziet de schipper van eiland tot eiland. De rook kringelt boven de gastvrije hutten. Hier is het terrein van den mensch. De zee is er geen scheiding tusschen — maar verbinding van de eilanden. De schepen op de Ionische zee drijven er als zwanen, rustig. De schepen op de Noordzee bewegen zich als onrustige zeevogels.

Zoo lokt de natuur in Schotland tot de romantiek. Ook die in Midden- en Zuid-Duitschland, waar de bergen zijn en de zwarte wouden.

Daar vooral werden de romancen gedicht, waarin de dichters het gevaar bezongen.

Ons land is eigenlijk geen land voor romantiek. Het is

er te vlak voor. Het oog meet het landschap tot den horizon. Er is in 't Westen een langzaam hellend strand. Alleen de eenzaamheid van de beboschte heide of de ruïne en de heuvels zouden kunnen inspireeren tot dit werk. Daardoor hebben Kennemerland en de Achterhoek ons nog een en ander gegeven, dat tot de romantiek behoort. Hofdijk en Staring schreven romancen, die herinneren aan Engelsche en Duitsche romantiek-literatuur.

Nu begrijpen we, dat, wat men genoemd heeft een realistischen roman, den naam roman eigenlijk niet verdient. Want realisme teekent de werkelijkheid. De verbeelding heeft geen vrij spel. De schrijver bindt zich aan wat hij zag en hoorde en geeft dit weer.

Er is nog een oorzaak, die romantiek-lectuur deed ontstaan en nu denk ik vooral aan den historischen roman. Die oorzaak is de behoefte van den menschelijken geest om zich te verplaatsen.

Om het heden te ontvluchten.

Die verplaatsing in een anderen tijd deed den roman schrijven; de verplaatsing in een andere omgeving deed naast dezen ook het tourisme tot ontwikkeling komen. Onze negentiende-eeuwsche romanschrijvers ondergingen den invloed met name van Walter Scott. En ook nog een anderen. In de achttiende eeuw al was er in Engeland een belangstelling voor het eigen verleden te bespeuren en in ons land laaide in en na 1830 de geestdrift op voor onze historie der vroegere eeuwen. Deze herleving en opvlaming der vaderlandsliefde in de jaren van den oorlog met België uitte zich in de lectuur, die verscheen.

Hier was veel bombast bij. Gerijmel van den zooveelsten rang. Het rijm-woordenboek van Witsen Geysbeek vergemakkelijkte den „dicht-arbeid." Almanakken vertolkten het gevoel voor „vaderland en vorst." Maar er werd ook goed werk geschreven. De historische romans van Van Lennep, Mevrouw Bosboom-Toussaint, Schimmel en Oltmans zagen het licht. En al was het nu alles niet even mooi, veel was toch verrijking onzer literatuur. Dikwijls ging een grondige studie van een bepaald tijdvak onzer geschiedenis vooraf. En de auteurs moesten allerlei bijzonderheden: interieurs, costuums, zeden, taal, goed kennen om hun romans te kunnen opbouwen.

De karakterteekening was soms maar zóó-zóó; toch zijn er werken, die ook in deze teekening uitmunten.

Van Lennep boeide. Hij kon het avontuur scheppen. Hij had de aandacht van duizenden. Mevrouw Bosboom-Toussaint wist de geestesstrooming in het verleden meesterlijk te beschrijven; meer dan één boek heeft bovendien paedagogische waarde. Meer dan Van Lennep was zij historiegetrouw. Dit laatste kan ook van Schimmel gezegd.

En deze literatuur had nu haar geheimen. Het geboorte- of afkomstgeheim deed de spanning bij den lezer ontstaan.

In Van Lenneps „Pleegzoon" en in „De Roos van Dekama" zijn het deze geheimen, die de boeken echtromantisch maken.

De kans bestaat, dat men den pleegzoon voor een ander houdt dan hij is en de kwakzalver in het tweede genoemde boek is de eenigszins geheimzinnige bewaarder van gewichtige papieren, die het geheim kunnen openbaren.

In „Het Huis Lauernesse" is het Paul, die ons nieuws-

gierig maakt naar zijn familie. Wie is deze prediker, deze ideaal-mensch?

Het is een verrassing te lezen, dat hij tot het geslacht der hertogen van Gelre behoort.

En behalve dit geheim worden nog andere vragen wakker. In „Lauernesse” deze: of de twee, die elkander liefhebben, door de religie voor goed zullen gescheiden blijven. In „Mary Hollis” van Schimmel is het contrast in het leven van Charles en Mary als landkinderen en later als bewoners van Londen, dat boeit. Hun verhoudingen scheppen het avontuur.

De schaapherder, de eenzame der heide, is wel een bij uitstek geschikte romanfiguur in Oltmans’ boek van dien naam.

En nog altijd blijft „De Delftsche Wonderdokter” zijn geestelijke waarde behouden.

Men leest zulke romans niet meer. Men vindt ze langdradig. De cultuurhistorische bijzonderheden vervelen. Men kan er de rust niet meer voor vinden in onzen tijd. Het is jammer.

Een boek als „Ferdinand Huyck” van Van Lennep, dat men een ouderwetschen detective-roman heeft genoemd en dat een criticus de vraag deed stellen, die hij in een lezenswaardig opstel uitwerkte: Waar halen ze 't vandaan? is toch maar een roman, die door de beekunst van zijn auteur velen genoegelijke uren heeft gegeven.

Ik wil het verleden niet prijzen ten koste van het heden. In onzen tijd is er literatuur, die aan hoge eischen voldoet en onze Protestantisch-Christelijke letterkunde mag er wezen. Ik wil realistisch werk — mits het gezond realisme geeft — niet achter stellen bij echte romantiek. Realisme is altijd reactie geweest op produktie, die door de fantasie is geschapen. Reeds de Camera is daar het

bewijs van. Maar, in 't verleden ligt het heden, ook hier. En wie zijn eigen tijd verstaan wil en de lectuur van zijn tijd, kan niet met een afwerend gebaar den arbeid van het voorgeslacht negeren. Dat hebben de tachtigers gedaan. En ze zijn voorbijgegaan en vergeten, misschien nog spoediger dan de groepen, die ze met hun felle critische aanvallen bestookten.

Elke tijd heeft zijn eigen waarde. En elke tijd heeft zijn werk, dat de jaren verduurt.

In wat men noemt de nieuwe zakelijkheid is ook een element, dat te waardeeren valt. Maar als deze kunst in onzen tijd past, blijft het de vraag, of de stijl van dezen tijd, waartoe ook de stijl van den modernen roman behoort, het leven zelf dient. Of het de goede richting voor dat leven wijst? Een vraag, die altijd geldt. Voor oud en nieuw werk.

A. L. v. H.

